

RECOMANACIONS DE LA UNESCO PER A UN ÚS NO SEXISTA DEL LENGUATGE

INTRODUCCIÓ

El llenguatge no és una creació arbitrària de la ment humana, sinó un producte social i històric que influeix en la nostra percepció de la realitat. Com que ens transmet socialment les experiències acumulades per generacions anteriors, el llenguatge condiona el nostre pensament i determina la nostra visió del món.

Els prejudicis sexistes que el llenguatge transmet sobre les dones són el reflex del paper social que se'ls ha atribuït durant generacions. Malgrat que el paper de les dones en la societat ha experimentat des del començament del nostre segle, particularment en les últimes dècades, transformacions molt profundes, els missatges que el llenguatge continua transmetent sobre elles reforcen el seu paper tradicional i en donen una imatge relacionada amb el sexe i no amb les seves capacitats i aptituds, intrínseques a tots els éssers humans.

Potser hi ha qui pensa que intentar alliberar el llenguatge de certs usos lingüístics sexistes equival a passar l'arada davant els bous, ja que el llenguatge, que reflecteix els prejudicis sexistes acumulats durant generacions, no canviarà fins que la igualtat de les dones amb els homes no se sancioni realment a la pràctica i, conseqüentment, els prejudicis sexistes que transmet el llenguatge vagin desapareixent progressivament. No obstant això, malgrat la dimensió conservadora que té i la càrrega tradicional que arrossega, el llenguatge, per la seva relació estreta amb el pensament, pot canviar gràcies a l'acció educativa i cultural, i influir positivament en el comportament humà i en la nostra percepció de la realitat.

I. EL LENGUATGE SEXISTA I LA UNESCO

El paràgraf 1 de l'article I de la Constitució de la UNESCO esmenta entre els propòsits i les funcions de l'Organització els d'"assegurar el respecte universal a la justícia, a la llei, als drets humans i a les llibertats fonamentals (...) sense distinció de raça, sexe, idioma o religió..."

La Resolució 14.1, aprovada per la Conferència General en la 24a reunió, convida el director general, en l'apartat 1 del paràgraf 2, "a adoptar, en la redacció de tots els documents de treball de l'Organització, una política encaminada a evitar, en la mesura del possible, l'ús de termes que es refereixin explícitament o implícitament a un sol sexe, llevat que es tracti de mesures positives en favor de la dona".

Per la seva banda, la Resolució 109, aprovada per la Conferència General de la UNESCO en la 25a. reunió, convida el director general, en el paràgraf 3 de la part dispositiva, a "b) continuar elaborant directrius sobre l'ús d'un vocabulari que es refereixi explícitament a la dona i promoure'n la utilització en els estats membres, i c) vetllar pel respecte d'aquestes directrius en totes les comunicacions, publicacions i documents de l'Organització".

Mentrestant, els serveis de traducció de l'Oficina de Conferències, Llengües i Documents (COL), en col.laboració amb la Coordinadora de les Activitats Relatives a la Condició de la Dona, van preparar un fullet amb pautes o recomanacions per a la utilització d'un llenguatge no sexista a la UNESCO, *Pour un langage non-sexiste / Guidelines on nonsexist language*, que, inicialment, es van aplicar només al francès i l'anglès. Tenint en compte la rebuda favorable que ha tingut aquest fullet a la UNESCO i fora de la UNESCO, l'Oficina de Conferències, Llengües i Documents ha considerat que seria útil i oportú formular pautes o recomanacions similars per a altres llengües.

Els territoris de parla catalana són habitats actualment per uns deu milions de persones. L'Institut d'Estudis Catalans (IEC) és l'organisme encarregat de la fixació normativa de la llengua. Però aquesta tasca no es fa al mateix ritme a què evoluciona la societat.

II. EL CATALÀ, LENGUA DE GÈNERE

1. Forma dels noms apel·latius de persona en relació amb el gènere

De la mateixa manera que altres llengües romàniques, el català és una llengua de gènere, és a dir, que té morfemes distintius del gènere femení i del gènere masculí. Va conservar aquests dos gèneres del llatí i en va perdre el neutre, del qual només queden traces en l'article determinat i els pronoms. El romànic va simplificar les relacions entre la terminació i el gènere, i en català de seguida s'adverteix la tendència a considerar femenins els noms acabats en -a. Els noms masculins van quedar, bé sense marca de gènere, bé amb una -e o una -o final de suport.

Malgrat aquesta tendència de la llengua, es pot dir que els substantius apel·latius de persona en català no tenen una forma fixa que estigui en correlació

amb la diferència de sexe. Les terminacions tenen, en efecte, formes molt variades, especialment les dels masculins referits a l'home: *aprenent, joglar, príncep, campió, mecànic*, etc. Algunes terminacions són exclusives de noms femenins de dona, com *-triu: actriu, institutriu*; altres, de noms masculins d'home, com *-dor, -tor, i -sor treballador, pastor, assessor*. És a dir que, tot i que el substantiu femení de dona porta molt sovint la terminació *-a* i el masculí d'home, *-e, -o*, o cap marca de gènere, ni un fet ni l'altre són privatis dels noms femenins de dona o dels masculins d'home.

En efecte, són nombrosos els noms en *-a* que designen indistintament homes i dones: *l'artista, el / la pianista, l'indígena / la indígena, l'espia, l'astronauta (o el / la cosmonauta), l'eremita, l'atleta*, etc. I també n'hi ha amb altres terminacions: *el / la testimoni, el / la màrtir, el / la cantant, el / la captaire, el / la jove*, etc.

Una altra prova que les terminacions dels noms apel·latius de persona no estan sempre en correlació amb la diferència de sexe és el gran nombre de noms masculins d'home acabats en *-a*: *el recluta, el corneta, el guàrdia, el poeta, el profeta, el centinella, el remença, l'homicida, el califa, el dormilega*, etc.

Finalment, altres apel·latius pertanyents al que s'anomena *gènere epícé* designen indistintament homes i dones. Alguns són femenins en *-a*: *la criatura, la víctima, la persona*; d'altres, masculins en *-a*: *el pària*, o en *-o*, *el mamarratxo* (aplicats indistintament a homes i dones).

Ara bé, convé tenir present que la majoria dels noms epicens acabats en *-a* (...) per designar tots dos gèneres són cultismes, és a dir, paraules del llatí literari, o del grec, que van entrar en el català sense seguir les regles d'evolució de la llengua; d'altres són simples metàfores, com els mots populars femenins aplicats a persones amb l'article masculí: (*el fatxenda* --substantivació de "tenir fatxenda"--), *el corneta* --que porta sobreentesa la idea d'"el que toca la corneta"--, etc.

És evident que els noms epicens, és a dir, que designen indistintament homes i dones, no expressen cap diferència de sexe quan estan indeterminats, tant en singular com en plural. A la frase "van ser *testimonis* en aquell cas diverses persones", la paraula *testimonis* designa indistintament homes i dones. Passa el mateix amb altres noms comuns apel·latius de persona com *col·lega, cantant* i *soprano*. Però la distinció de sexe apareix immediatament si introduïm pronoms i articles masculins o femenins que s'uneixen atributivament a aquests noms o hi fan referència: *el / la col·lega, el / la testimoni*. En tots els altres casos, excepte en el dels noms epicens, molt poc abundants, la distinció de sexe és intrínseca al substantiu mateix, que, com hem vist, té una terminació diferent per al nom masculí d'home i per al nom femení de dona, o fins i tot s'expressa a vegades amb una paraula o una arrel diferent: *pare / mare, marit / muller, gendre / jove*.

En resum, els noms apel·latius de persona són en tots els casos masculins o femenins segons les formes respectivament femenines o masculines de l'article o d'aquells pronoms que s'uneixen atributivament a aquests noms o hi al·ludeixen. Aquesta norma, però, deixa de ser vàlida quan els plurals masculins *els, ells, aquests, tots, alguns*, etc., a més de designar una pluralitat d'homes, també poden designar conjuntament una pluralitat d'homes i dones, independentment del nombre dels uns i de les altres.

2. Forma genèrica de l'adjectiu

En català els adjectius es divideixen en dos grups:

a) Els adjectius invariables: són els acabats en *-a* en singular (*suïcida, belga, hipòcrita, indígena, entusiasta*); la major part dels acabats en *-e* (*amable, feble, jove, rude, alegre, mediocre, insigne, bilingüe, cèlebre*); els acabats en *-aç, -iç, i -oç* (*capaç, audaç, feliç, atroç, feroç*), que tenen, però, dues formes en plural (*-ços / -ces*); la major part dels acabats en *-al, -el i -il* (*igual, natural, principal, lleial, rebel, cruel, humil, dèbil*); la major part dels acabats en *-ar* i els acabats en *-erior* (*regular, escolar, superior, anterior*), i també *millor, pitjor, major, menor...*; la majoria dels acabats en *-ant i -ent* (*constant, elegant, ignorant, innocent, absent, inconscient, coherent, exigent*), tot i que un nombre considerable dels acabats en *-ent* tenen dues terminacions (*atent / atenta, content / contenta, corpulent / corpulenta, violent / violenta*), i d'altres com *gran, suau, miop, màrtir, àrab, hindú...*

b) Els adjectius de dues terminacions, en els quals la forma femenina sempre acaba en *-a*. La masculina, com en el substantiu, es manté a vegades sense marca de gènere (*fort / forta, savi / sàvia, auster / austera, segur / segura, esvelt / esvelta, cec / cega, eixerít / eixerida, lleig / lletja, jueu / jueva, barceloní / barcelonina*) i d'altres conté la terminació *-e* (*negre / negra, pobre / pobra, estricte / estricta, apte / apta, culte / culta*) o la terminació *-o* (*guerxo / guerxa, viudo / viuda, borratxo / borratxa, guenyo / guenya*).

3. Noms i adjectius amb un valor semàntic diferent si es refereixen a dones o a homes

No hi ha simetria semàntica entre el masculí i el femení de molts noms: la *general* no és la dona que exerceix el comandament de general, sinó la dona del general; enfront el significat militar de *minyó* trobem el domèstic de *minyona*.

En certes professions el femení té connotacions pejoratives: un *peixater* és l'home que ven peix, mentre que una *peixatera*, a més de l'ofici, potser és una dona ordinària o grollera.

També hi ha locucions ja fixades que reflecteixen aquest tractament diferent: "en aquella casa és ella la que porta els pantalons", per exemple, pressuposa que són els homes els que prenen normalment les decisions.

La connotació pejorativa molt sovint està relacionada amb la conducta sexual: *un qualsevol* significa "un home qualsevol"; *una qualsevol*, en canvi, és una prostituta.

Hi ha adjectius que també tenen un valor semàntic diferent si es refereixen a homes o a dones, en els quals el femení té, a més, connotacions pejoratives, una altra vegada relacionades amb la conducta sexual de les dones: un *home públic* és aquell que té una vida pública coneguda, en general com a polític, mentre que *una dona pública* encara hi ha qui pensa que es tracta d'una prostituta.

III. ÚS DEL MASCULÍ AMB VALOR GENÈRIC

1. El cas d'home (o d'homes)

El *Diccionari general de la llengua catalana* (DGLC) de P. Fabra dóna com a primer significat de la paraula *home* el d'"...individu de l'espècie humana", que és el que correspon al del grec *anthropos*. Com a segon dóna "individu mascle de l'espècie humana". El *Diccionari de la llengua catalana* d'Enciclopèdia Catalana (DLC) altera l'ordre i dóna com a primer "persona del sexe masculí..." i com a cinquè --després de diverses accepcions i subaccepcions relacionades amb el primer significat--, "gènere de primats antropoides de la família dels homínids...".

Malgrat que una de les dues accepcions de la paraula *home* s'aplica a tot el gènere humà, és a dir, que comprèn també les dones, el fet d'utilitzar-la amb un sentit universal destaca el protagonisme del sexe masculí i oculta el del femení en tots els àmbits de l'activitat humana. Per això convé evitar el terme *home*, i també el plural, *homes* (llevat, per descomptat, que ens referim només a persones del sexe masculí), i substituir-lo per altres expressions no excloents del sexe femení, com *els homes i les dones* (o *les dones i els homes*, sense donar preferència ni al femení ni al masculí), *les persones*, *els éssers humans*, *la humanitat*, *el gènere humà*, *l'espècie humana*, etc.

Pel que fa a la utilització de l'adjectiu *humà* en lloc de l'expressió *de l'home*, podem assenyalar que en català s'utilitza aquest adjectiu quan es tracta d'expressions ja fixades, com la Declaració universal dels drets humans de l'ONU, probablement perquè la traducció es va basar en l'anglès (o en el castellà) (*human rights*, *derechos humanos*) i no en el francès (*droits de l'home*). Però fora d'aquest context l'expressió "drets de l'home" també s'utilitza, potser per

influència de la famosa declaració del 1789, que en català s'ha anomenat sempre Declaració dels drets de l'home i del ciutadà. Es pot dir que, en general, l'ús de l'adjectiu *humà* s'alterna amb el de l'expressió *de l'home*, no només en aquest cas, sinó també en altres: el cos humà, o de l'home; la intel·ligència humana, o de l'home, etc. Naturalment, convé evitar l'ús de l'expressió *de l'home* i utilitzar en lloc seu l'adjectiu *humà*.

Pel que fa als *drets humans*, una altra fórmula possible és la de *drets de la persona* (o *de les persones*). Aquesta, molt utilitzada fa anys pels mitjans de comunicació de masses d'alguns països, sembla encertada i pot alternar-se amb la de *drets humans*.

2. Altres casos

Tot el que hem dit per a *home* és vàlid igualment per a altres substantius masculins que absorbeixen el femení en singular: per exemple, *el nen*, utilitzat com a genèric per designar nens i nenes. I convé recordar que en català tenim el terme *infant* per referir-nos als dos sexes alhora. L'ONU ha proclamat els Drets del nen, però podria haver utilitzat la fórmula Drets de la infància, com es va fer amb l'Any Internacional de la Infància.

A les instruccions de molts manuals escolars (per fer comentaris de textos o exercicis), s'utilitza sovint la fórmula *l'alumne ha de...* En aquest cas, el genèric masculí es pot substituir per l'imperatiu plural: *escriuiu, analitzeu*, etc. Aquesta recomanació és pertinent en el context de la UNESCO, perquè aquesta organització publica sovint manuals que tracten de l'ensenyament de diverses disciplines (matemàtiques, física, química, etc.) en què hi ha instruccions per fer exercicis pràctics.

Un altre cas, molt freqüent en el llenguatge administratiu, és el d'*el candidat* com a genèric. Convé utilitzar altres fórmules, com *els/les candidats/candidates*, *les persones candidates* o *les persones que presentin la seva candidatura*.

Finalment, ens voldríem referir a la utilització de gentilicis masculins en singular amb valor genèric: el madrileny, el català, el mexicà, l'asiàtic, etc. Aquest ús és freqüent en expressions com: "el madrileny és enginyós" (s'entén "els madrilenys i les madrilenyes", "el poble madrileny" o "la gent de Madrid"), "el català és treballador" (s'entén "els catalans i les catalanes" o "el poble català"), etc.

3. Utilització del masculí plural amb valor genèric

La utilització del masculí amb valor genèric és molt més freqüent en plural que en singular. Igual que en altres llengües romàniques, en català els plurals

masculins dels noms apel·latius de persona s'apliquen a homes i dones conjuntament, sigui quin sigui el nombre dels uns i de les altres.

Així, *els nens* inclou *les nenes*, *els professors* inclou *les professores*, *els alumnes* inclou *les alumnes*, etc. En una frase com "A l'escola hi ha quinze professors i cent alumnes", tant podem pensar que el professorat està compost exclusivament per persones del sexe masculí com per persones de tots dos sexes, i que aquest centre docent és una escola masculina o mixta. Però a la frase "A l'escola hi ha quinze professores i cent alumnes" no hi ha cap mena de dubte que el personal docent està integrat exclusivament per dones i que es tracta d'un centre docent femení.

En aquests casos, proposem que es facin servir altres fórmules, com *els professors* i *les professores*, o bé noms col·lectius, com *el professorat*, *el personal docent*; en el cas d'*alumnes*, *els alumnes* i *les alumnes* o bé *l'alumnat*. Es pot dir el mateix d'altres plurals masculins utilitzats com a genèrics per designar grups de persones: en lloc d'*els ancians* es poden utilitzar fórmules com *la gent gran*, *les persones grans*, *les persones d'edat* o *la vellesa*; en lloc d'*els joves*, *els nois* i *les noies*, *la joventut* o *l'adolescència*, etc.

És molt freqüent l'ús dels gentilicis masculins per designar pobles: els mexicans, els catalans, etc. Es podrien utilitzar altres fórmules: *els mexicans* i *les mexicanes*, *els catalans* i *les catalanes*, *el poble mexicà*, *el poble català*, etc.

Pel que fa a aquests usos en el llenguatge de la UNESCO és oportú que ens referim a algunes fórmules o expressions ja fixades que, de tota manera, poden ser substituïdes per altres. És evident que seria difícil, per no dir impossible, rebatejar avui un programa com "L'home i la biosfera", establert ja fa temps i conegut arreu del món amb aquest nom. En canvi, l'expressió *educació d'adults* sí que es podria substituir per *educació de les persones adultes*; *els treballadors migrants* i *les seves famílies*, per *la població treballadora migrant*. En aquest últim cas, *els treballadors migrants* inclouen tan sols els homes, ja que *les seves famílies*, com a categoria a part, s'aplica a les dones, els fills i les filles. L'expressió que se suggereix aquí, *la població treballadora migrant*, s'aplica a totes les persones de la família sense fer-hi cap distinció.

4. Regles de concordança entre els diversos elements de l'oració

Però, si com hem vist, per als substantius és possible trobar fórmules que evitin l'absorció del femení pel masculí, la dificultat sorgeix quan en plural, en virtut de les normes que regeixen la concordança entre els diversos elements lingüístics de l'oració, els determinants (adjectius i participis passats, utilitzats amb significació verbal i com a adjectius) i els substituïts (pronoms) del nom neutralitzen els masculins i els femenins dels substantius en un gènere únic, el masculí.

És evident que la concordança en plural del nom substantiu amb l'adjectiu no planteja problemes de gènere quan es tracta d'adjectius invariables que s'apliquen indistintament a noms femenins de dona i a noms masculins d'home. En el sintagma "els déus i les deesses asteques", l'adjectiu, que també és un gentilici, s'aplica als dos substantius, i passa el mateix en oracions com "els professors i les professores d'aquesta escola són excel·lents" o "els artesans i les artesanes d'aquest poblet són molt hàbils". Però, com que la majoria dels adjectius distingeixen entre el femení i el masculí, i altres tenen formes masculines i femenines diferents, ens trobem que, llevat de casos com els esmentats, els adjectius masculins en plural absorbeixen els substantius femenins: "els obrers i les obreres d'aquesta fàbrica són molt atents". En un exemple com aquest, es pot recórrer a adjectius invariables sinònims d'*atent*, amb plurals que s'apliquen indistintament al femení i al masculí: *agradables*, *amables*, etc.; també es pot construir la frase d'una altra manera: "els obrers i les obreres d'aquesta fàbrica són persones molt atentes". Però recórrer a altres fórmules no sempre és fàcil, particularment quan es tracta de participis passats, tant en funció merament adjectiva com també verbal. A l'oració "les mestres i el mestre van ser convocats per la directora de l'escola", el masculí plural *convocats* absorbeix el substantiu femení, independentment del fet que hi ha diverses mestres i que, de mestre, un de sol. Una solució, en aquest cas, seria substituir la veu passiva per la veu activa: "la directora de l'escola va convocar les mestres i el mestre". Però la dificultat torna a plantejarse si més endavant utilitzem pronoms que fan referència als substantius: "tots van anar al despatx de la directora". Es torna a utilitzar el plural masculí, tot i que només hi ha un mestre. No cal dir que fórmules com "tant elles com ell" resulten forçades i poc naturals. Aquesta dificultat pot obviar-se si, immediatament després dels substantius, la frase no porta intercalades altres paraules i permet la utilització d'un pronom relatiu feble: "la directora de l'escola va convocar les mestres i el mestre, que van anar..." Però fins i tot en un cas com aquest, la solució més senzilla, que evitaria automàticament tots els problemes de concordança seria substituir les mestres i el mestre per una denominació col·lectiva: el personal docent o el professorat. Però aquesta solució no sempre és possible, perquè no hi ha en tots els casos termes col·lectius vàlids.

En resum, per als problemes de concordança que s'han assenyalat no es poden proposar solucions vàlides en tots els casos. Per això, l'única possible és que cada persona tracti de resoldre de la manera que consideri millor els problemes d'aquesta mena que se li plantegin, que es poden resoldre a vegades recorrent a fórmules alternatives.

IV. ÚS DE NOMS, COGNOMS I TRACTAMENTS

1. Ús asimètric

Com se sap, l'ús de l'article davant els noms de persona (la Josefina, la Carme,

la Mireia, en Joan, el Pere, l'Eduard) és propi de la llengua col·loquial. En canvi, és freqüent anteposar l'article al cognom de dones famoses del camp de les lletres o de les arts en contextos més formals: "la Rodoreda" (referit a la novel·lista Mercè Rodoreda), "la Caballé" (referit a la soprano Montserrat Caballé), etc. En canvi, no diem "l'Espriu", "el Carreras", etc.

En el cas de dones polítiques, és freqüent dir, per exemple "la Thatcher", mentre que quan es tracta d'homes polítics es diu tan sols "Mitterrand", "Bush", "Gorbatxov", etc. Altres vegades l'asimetria consisteix a dir, per exemple: "la senyora Thatcher i Bush". La designació ha de ser paral·lela: "Thatcher i Bush" o "la senyora Thatcher i el senyor Bush".

Pel que fa als tractaments, no hi ha simetria entre *senyoreta* / *senyora* i *senyoret* / *senyor*. *Senyoreta* és el terme de cortesia que s'aplica a una dona soltera i que fa referència al seu estat civil enfront de l'expressió *senyora* o *senyora de*, que s'aplica a una dona casada. En canvi, *senyor* s'aplica a tots els homes, solters i casats. Seria preferible eliminar el tractament de *senyoreta* a causa d'aquesta asimetria respecte al de *senyoret* (aquest últim en català té un altre sentit: és el terme de cortesia que utilitza el servei domèstic per dirigir-se al senyor de la casa i als seus fills). Per això, de la mateixa manera que *senyor* s'aplica a qualsevol home amb independència del seu estat civil, seria lògic utilitzar *senyora* per a qualsevol dona, fos soltera, casada, divorciada o viuda. Aquest ús respon a més al sentit ampli que tenen *senyor* i *senyora* en català: tant el DGLC com el DLC, inclouen les accepcions següents: "terme de cortesia que s'aplica a qualsevol persona, encara que sigui de condició inferior" i "títol que, per cortesia, hom anteposa al nom, cognom o títol de qualsevol persona a qui s'adreça o de qui parla". El fet que el DLC afegixi per a *senyora* "dona casada (per oposició a *senyoreta*)" no impedeix que aquest s'apliqui com a terme de cortesia a les dones en general, independentment de l'estat civil.

2. El cognom de les dones casades

Tant a Catalunya com a l'Estat espanyol, una dona quan es casa conserva els seus propis cognoms. En la vida particular, sol unir-hi, però en general només al primer, el del marit precedit de *de*. D'acord amb la nostra tradició cultural, les dones només haurien d'utilitzar els seus propis cognoms. Aquelles que prefereixen fer servir el de casades convindria que ometessin el seu i suprimissin el *de*, que indica relació de dependència o subordinació. Així, per exemple, en lloc de Maria Puig de Roura (Puig, cognom propi, i Roura, el del marit), proposem Maria Puig o Maria Roura, senyora Puig o senyora Roura.

3. Abreviatures

Finalment, pel que fa a les abreviatures, convindria, d'acord amb l'apartat anterior, suprimir la de *senyoreta* i utilitzar *Sra.* com a abreviatura única per a totes les dones, independentment de l'estat civil.

V. TÍTOLS, CARRERES, PROFESSIONS I OFICIS

Durant el segle xx les dones s'han anat incorporant d'una manera creixent al món del treball, no tan sols com a obreres, sinó també com a empleades d'oficina, tant en el sector privat com a l'Administració pública. Van sorgir així les *mecanògrafes* i les *secretàries*. La feminització de noms de professions com aquestes, considerades "inferiors", no va plantejar cap problema, com tampoc la d'altres de considerades pròpies del paper atribuït tradicionalment a la societat: *infermera* (atenció de persones malaltes), *mestra* (educació de la infància), etc. Però quan la universitat va obrir les portes a les dones (parcialment, perquè hi havia carreres que els continuaven vetades) i moltes, en general de la classe mitjana, van començar a cursar estudis i a obtenir títols universitaris que les capacitaven per exercir professions que fins en aquell moment havien estat reservades als homes, la cosa va ser diferent. En efecte, quan es tracta de professions considerades "masculines" i, per tant, de més prestigi, hi ha hagut i continua havent-hi en alguns casos resistència a acceptar la forma femenina corresponent: *metgessa*, *enginyera*, *arquitecta*, etc. Es pot dir el mateix dels càrrecs de prestigi considerats "masculins": *alcaldessa*, *senadora*, *ambaixadora*, *ministra*, etc.

Quan va començar a haver-hi dones que exercien la medicina o l'advocacia, al principi s'hi feia referència utilitzant fórmules com "una dona metge" o "una dona advocat". Altres fórmules eren: "el metge, Sra. X", "l'advocat, Sra. X", o bé amb l'article en femení i el nom de la professió en masculí: "la metge, Sra. X". Hi havia vacil·lació, no se sabia gaire com designar-les, perquè tradicionalment "la metgessa" o "l'advocada", igual que "la ministra", "l'ambaixadora" o "l'alcaldessa", eren fórmules utilitzades comunament, però només fent referència a les dones dels que exercien la professió o el càrrec corresponent.

Els diccionaris normatius i d'ús habitual --concretament el DCL i el Diccionari manual de Pompeu Fabra (D FM), que és una actualització del DGLC-- ja han començat a incloure les formes femenines d'algunes professions i càrrecs: *pediatra*, *notària*, *enginyera*, *diputada*, *senadora*, *ministra*, etc. I també l'accepció referida a l'exercici de la professió o el càrrec en el cas d'aquelles que s'havien utilitzat per referir-se a la dona del que l'exerceix: *advocada*, *metgessa*, *jutgessa*, *alcaldessa*, *ambaixadora*, etc. Malgrat això, encara hi trobem algunes omissions: *polític*, *forense*, *fiscal*, *pilot*, *aparellador* i *arquitecte* només són masculins al DCL; *jurista* i *magistrat*, tant al DCL com al DFM. De tota manera, les Oficines Lexicogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans, per encàrrec de la Secció Filològica, treballen actualment en l'actualització del DGLC i podem esperar, per tant, que aquestes omissions hi seran corregides.

Las veus femenines, tot i que inicialment no designaven les dones que exercien una professió o un càrrec, sinó les dones dels que ho feien, revelen la tendència del català a la feminització dels noms. En efecte, la llengua tendeix

espontàniament a feminitzar els noms masculins d'home per mitjà de diversos procediments. El més freqüent és l'ús de la terminació *-a*: s'afegeix a un nom masculí acabat en consonant (*autor/autora, regidor/regidora, conseller/consellera*); substitueix la terminació *-e* (*mestre/mestra, ministre/ministra, arquitecte/arquitecta*) o *-o* (*monjo/monja*). Tot i que és menys freqüent, el nom masculí d'home a vegades també canvia o allarga la terminació per formar el nom femení corresponent: *rei/reina, heroi/heroïna, alcalde/alcaldeessa, metge/metgessa, jutge/jutgessa, abat/abadessa*. Però s'observa que en tots els casos la terminació del femení es caracteritza pel morfema de gènere *-a* (la terminació *-triu* en nom de dona --*actriu, institutriu, emperadriu*-- n'és una excepció). Aquesta tendència arriba fins i tot a feminitzar noms apel·latius d'home acabats en *-a*: *poeta/poetessa, profeta/profetessa*.

Allò que interessa destacar aquí és que, malgrat que hi ha excepcions de noms masculins d'home que no acaben en consonant, *-e* o *-o* (*marroquí, americà, secretari, individu*); de noms de gènere epicè acabats en *-a*, que s'apliquen indistintament a homes i dones (*periodista, protagonista*), i de noms femenins de dona que no acaben en *-a* (terminació *-triu*, per exemple), els catalanoparlants senten la terminació en consonant, *-e* o *-o* com a pròpia del gènere masculí i, sobretot, la terminació en *-a* com a pròpia del gènere femení.

Aquesta tendència del català sembla que es contradiu amb la mentalitat de societats considerades masclistes, com les hispàniques. Ara bé, si del que acabem d'exposar es desprèn que no hi ha res en la llengua que s'oposi a la feminització dels noms de les carreres, les professions, els càrrecs i els oficis, cal convenir que la resistència no és lingüística, sinó social. Potser, doncs, la contradicció entre la tendència de la llengua a la feminització dels noms i la mentalitat imperant en societats masclistes només és una aparença: els noms de carreres, professions i càrrecs es feminitzen, sí, però quan són de prestigi hi ha resistència a utilitzar-los per designar les dones que els exerceixen.

VI. EXEMPLES DE SOLUCIONS PROPOSADES

Les propostes o recomanacions que es formulen aquí no obliguen, per descomptat, a ningú. Tenen la finalitat, sobretot, de servir de base per a una reflexió, generadora d'una presa de consciència dels problemes que s'han intentat exposar. Pel que fa als exemples de solucions proposades, que apareixen a continuació, tampoc tenen cap altre caràcter que el de mers suggeriments, per la qual cosa tothom és lliure de d'acceptar-los o rebutjar-los. Només es demana a les persones que redactin en català o traduixin a aquesta llengua una mica de reflexió i de bona voluntat per tractar d'evitar, en la mesura del que sigui possible i sense violentar la llengua, termes o expressions sexistes que representin discriminació per a les dones.

EXEMPLES DE SOLUCIONS PROPOSADES

Casos	Usos corrents	Possibles solucions	Comentaris
El masculí utilitzat amb valor genèric: a) el cas de <i>l'home</i> o <i>els homes</i>	l'home (o els homes)	els homes i les dones, la humanitat, el gènere humà, l'espècie humana, les persones, els éssers humans	Es proposa evitar la utilització de <i>l'home</i> o <i>els homes</i> amb valor genèric
	els drets de l'home	els drets humans els drets de la persona	Fora del context de la «Declaració universal dels drets humans» de l'ONU, es continua utilitzant, sovint, tant en el llenguatge parlat com en l'escrit, l'expressió <i>drets de l'home</i> .
	el cos de l'home	el cos humà	
	la ment (o la intel·ligència) de l'home	la ment (o la intel·ligència) humana	
	l'home mitjà, l'home del carrer	les persones corrents, les persones en general, la gent, la majoria de la gent, la gent en general	
	home de negocis	els homes i les dones de negocis, la gent de negocis	
	home de lletres	els homes i les dones de lletres, els literats i les literates, la gent de lletres.	
	home d'estat	l'estadista, els/les estadistes	Nom de gènere epicè que designa tots dos sexes

	dia-home (o mes o any)	dia-persona (© mes o any)	
b) altres casos	el nen (<i>per exemple, els drets del nen</i>)	els drets de la infància	
	el candidat (<i>ús freqüent en el llenguatge administratiu</i>)	els/les candidates, les persones que presentin la seva candidatura	
	l'alumne (<i>ús preqüent en els llibres de text</i>)	escriuiu, analitzeu, etc.	Es proposa substituir l'expressió «alumne ha d'escriure» (o «analitzar», etc.) per l'imperatiu
c) Utilització del masculí plural amb valor genèric per designar grups, categories o pobles	els nens	els nens i les nenes, la infància	Es proposa utilitzar també el nom femení corresponent o, si n'hi ha, un nom col·lectiu
	els nois, els joves	els nois i les noies, els joves i les joves, l'adolescència, la joventut	
	els ancians	els ancians i les ancianes, les persones grans, les persones d'edat (o d'edat avançada), la gent gran, la vellesa	
	els adults	els adults i les adultes, les persones adultes, les persones d'edat adulta	
	l'educació d'adults (<i>ús freqüent a la UNESCO</i>)	l'educació de persones adultes	
	els professors	els professors i les professores, el personal docent, el professorat	

els alumnes	els alumnes i les alumnes, l'alumnat	
els electors	els electors i les electores, l'electorat	
els funcionaris de la UNESCO	els funcionaris i les funcionàries de la UNESCO, el personal de la UNESCO	<i>funcionariat</i> no apareix al DLC ni al DFM, però s'utilitza sovint en el llenguatge parlat i escrit. No hi ha res en les regles de gramàtica que s'oposi a la formació d'aquest nom col·lectiu, d'acord amb el model d'altres, com <i>professorat</i> , i <i>alumnat</i>
els funcionaris internacionals	el funcionariat internacional	
els mexicans, els catalans, etc.	els mexicans i les mexicanes, els catalans i les catalanes, o el poble mexicà, el poble català	
els ambaixadors (o els delegats) i les «seves» esposes	els ambaixadors i les ambaixadores (o els delegats i les delegades) i els seus cònjuges	Cal no suposar que la persona que exerceix un càrrec és sempre un home. La paraula <i>cònjuge</i> té l'avantatge que és un nom epicè que designa tots dos sexes
els treballadors migrants i «les seves» famílies (ús freqüent a la UNESCO)	la població treballadora migrant	Inclou tots els membres de la família
ell i «la seva» dona	<i>utilitzar alternativament</i> ell i la seva dona i ella i el seu marit, <i>i alternar en el discurs els pronoms personals masculins i femenins</i> : ella i ell (o ell i ella)	Estableix una relació d'igualtat

la Thatcher i Bush, la senyora Thatcher i Bush	Thatcher i Busch, o la senyora Thatcher i el senyor Bush	Cal evitar la designació asimètrica
Van assistir a la reunió el senyor Roig, la senyora Puig i la senyoreta Fuster	Van assistir a la reunió les senyores Puig i Fuster i el senyor Roig	Es proposa supri- mir l'ús de <i>senyoreta</i> (i de l'abreviatura, <i>Srta.</i>), que és asimètric respecte al de <i>senyoret</i> , i utilitzar <i>senyora</i> (i l'abreviatura, <i>Sra.</i>) per referir-se a totes les dones, independentment del seu estat civil
Maria Puig «de» Roura o Sra. «de» Roura	Maria Puig o Maria Roura, o Sra. Puig o Sra. Roura	Es recomana utilitzar el nom de soltera, o el de casada (les dones que ho prefereixin), però en el segon cas sense afegir-hi la preposició de, que expressa dependència o subordinació
Josefina Abelló, advocada (o metge, enginyer, arquitecte, ministre, ambaixador, governador, diputat, regidor, conseller, <i>etc.</i>)	Josefina Abelló, advocada, metgessa, enginyera, arquitecta, ministra, ambaixadora, governadora, diputada, regidora, consellera, <i>etc.</i>	Convé evitar l'ús del masculí per designar professions, carreres i càrrecs de prestigi que tenen forma feme- nina
el/la advocat (o metge, enginyer, arquitecte, ministre, ambaixador, governador, diputat, regidor, conseller, <i>etc.</i>), Sra. Deulofeu	l'advocada, la metgessa, l'enginyera, l'arquitecta, la ministra, l'ambaixadora, la governadora, la diputada, la regidora, la consellera, <i>etc.</i> , Sra. Deulofeu	Es proposa evitar l'ús del nom masculí, precedit de l'article el, per designar professions o càrrecs que tenen forma femenina. En el cas del nom masculí precedit de l'article femení <i>la</i> , s'ha d'establir la concordança del nom que designa la

			professió o el càrrec amb l'article femení
	el/la jutge, fiscal, magistrat, Sra. Espadaler	la jutgessa, la fiscal o la magistrada, Sra. Espadaler	Els termes femenins <i>política, magistrada i arquitecta</i> no apareixen al DLC, però s'utilitzen sovint, tant en el llenguatge parlat com en l'escrit
ús discriminatori del femení per designar professions i oficis inferiors, i del masculí per designar professions de prestigi	les dones de la neteja	el personal de neteja	També hi ha <i>homes de la neteja</i>
	les mecanògrafes	les mecanògrafes i els mecanògrafs, els transcriptors i les transcriptoras, el personal de transcripció	En molts serveis administratius, inclosos els de la UNESCO, hi ha també <i>mecanògrafs</i>
	els metges i les infermeres	el personal mèdic o el personal de salut	També hi ha <i>metgesses i infermers</i>
	els pilots i les hostesses	el personal d'aviació, el personal de vol, els membres de la tripulació aèria	Pilota no apareix ni en el DLC ni en el DEM (sí <i>aviadora</i>). <i>Hoste</i> no hi és com a forma masculina d' <i>hostessa</i> , tot i que a les línies aèries n'hi ha molts, d' <i>hostes</i> . Segurament seria millor parlar d' <i>auxiliars de vol</i> en aquest darrer cas i cercar una altra forma per al femení <i>pilot</i> .

Aquest document va ser publicat en forma de fulletó per Unescocat - Centre UNESCO de Catalunya el mes d'abril del 1992, amb el suport la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya, a partir de la traducció i adaptació del text original editat per la UNESCO: *Guidelines on non-sexist language* (COL/UNESCO, París, 1991).